

KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU

K A T O L Í C K A Š K O L A

RÍM 1977

Ú v o d

1. Katolícka škola nadobúda v Cirkvi, čoraz väčší význam, ako zdôrazňuje Druhý vatikánsky koncil, najmä konštitúcie *Lumen gentium* a *Gaudium et spes*. Tvorí pomerne širokú oblasť kresťanskej výchovy, o ktorej sa konkrétne hovorí v koncilovej deklarácii *Gravissimum educationis*, ktorej smernice sú pre tento dokument, ktorý má prehĺbiť príslušné usmernenia o katolíckej škole, určujúce.
2. Vo vedomí závažných problémov, ktoré sú vlastné kresťanskej výchove v pluralitnej spoločnosti našej doby, cíti sa Kongregácia pre katolícku výchovu povinná sústrediť zvláštnu pozornosť na podstatu a určujúce znaky tej školy, ktorá sa označuje a vystupuje ako katolícka. Podmienky, v ktorých musí katolícka škola v rôznych krajinách s kresťanskou alebo nekresťanskou tradíciou pôsobiť, sú veľmi rozmanité, podobne ako aj školské zákony. Preto je potrebné, aby cirkevné inštitúcie jednotlivých krajín venovali pozornosť problémom katolíckej školy a riešili ich v daných sociálnych a kultúrnych súvislostiach.
3. Kongregácia pre katolícku výchovu považuje za správne predložiť niekoľko úvah ako riešiť tieto problémy. Uvedené úvahy poslúžia na to, aby sa výchovná hodnota katolíckej školy dostala do pravého svetla, lebo v nej spočíva podstata oprávnenosti jej existencie a základ jej apoštolátu. Úvahy si nerobia nárok na uznanie, že vyčerpávajúco rozpracúvajú tému, skôr chcú podnietiť k hlbšiemu pohľadu na dané problémy a viesť k účinnému využitiu poznatkov.
4. Biskupské konferencie sú si iste vedomé povinnosti venovať pastiersku starostlivosť všetkej kresťanskej mládeži v rôznych školách krajiny.¹ Kongregácia pre katolícku výchovu ich však chce týmto dokumentom nabádať, aby dali vypracovať formačný plán pre rôzne stupne výchovnej starostlivosti, ktorý by zodpovedal požiadavkám všestranného vzdelania dnešných mladých ľudí v katolíckych školách, a zároveň dozerali na to, aby sa aj uskutočňoval. Okrem toho sa Kongregácia obracia na všetkých, ktorí sú zodpovední za výchovu – na rodičov, učiteľov, školské úrady a na samú mládež – aby použili všetky dostupné prostriedky, ktoré umožnia katolíckej škole vykonávať skutočnú občiansku a apoštolskú službu.

I. Katolícka škola a spásne poslanie Cirkvi

Spásne poslanie Cirkvi

5. Keď nadišla plnosť časov, Boh Otec vo svojom tajomnom pláne lásky, poslal svojho jednorodného Syna, aby založil na zemi Božie kráľovstvo a obnovil ľudské pokolenie. Aby mohol pokračovať vo svojom spásnom diele, založil Ježiš Kristus Cirkev ako viditeľné spoločenstvo, ktoré je zjavne oživované Duchom Svätým.
6. Pod vedením tohto Ducha Cirkev čoraz hlbšie spoznáva seba samu a usiluje sa vniknúť do tajomstva svojej existencie a poslania.² Tak nanovo objavuje svoj životne dôležitý vzťah ku Kristovi a „nachádza čoraz viac svetla, novú silu a väčšiu radosť v napĺňaní vlastného poslania a v úsilí nájsť najvhodnejšie prostriedky, aby jej vzťahy k ľudskému spoločenstvu boli užšie späté so životom, účinnejšie a blahodárnejšie; sama predsa patrí, so svojimi typickými znakmi, k tomu spoločenstvu, ktorému je povoláná slúžiť, aby všetci ľudia dosiahli

¹ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o katolíckej výchove *Gravissimum educationis*, 7

² Pavol VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 7

v Kristovi plnosť svojho bytia.“³

7. Poslaním Cirkvi je teda ohlasovať evanjelium, čiže všetkým prinášať radostnú zvesť o spásе, splodiť v krste nové stvorenia v Kristovi a vychovávať ich, aby vedome žili ako Božie deti.

Prostriedky služby v poslaní Cirkvi

8. Aby Cirkev mohla plniť svoje spásne poslanie, používa hlavne tie prostriedky, ktoré jej zveril sám Ježiš Kristus, ale nezanedbáva ani iné, ktoré jej v rôznych dobách a kultúrach umožňujú dosiahnuť jej nadprirodzený cieľ a podporovať rozvoj ľudskej osobnosti. Keď plní svoje poslanie, prispôsobuje prostriedky zmeneným pomerom doby a novým potrebám ľudí.⁴ Pri stretnutí sa s rozličnými kultúrami a napriek stále sa zdokonaľujúcim vymoženostiam zjavuje Cirkev svojím ohlasovaním viery „ľuďom všetkých čias transcendentný cieľ, ktorý jediný dáva životu plný zmysel“.⁵ Pri napĺňaní svojho posolania zakladá Cirkev vlastné školy, lebo v nich vidí – ak sú naozaj miestom, kde sa tvorí a sprostredkúva špecifické chápanie sveta, človeka a dejín – výborný prostriedok na všestrannú formáciu človeka.

Príspevok katolíckej školy k spásnemu poslaniu Cirkvi

9. Katolícka škola prispieva k spásnemu poslaniu Cirkvi najmä v náboženskej výchove. Pritom si je vedomá skutočnosti, že „Kristus povoláva k plnosti psychologické vedomie a mravné svedomie súčasne a že bez tejto podmienky človek ťažko môže prijať Božie dary pravdy a milosti v takej miere, v akej sa mu poskytujú“.⁶ Preto sa Cirkev cíti zodpovedná podporovať vo svojich deťoch plné vedomie, že sú znovuzrodení k novému životu.⁷ Vo výslovnom odvolávaní sa na evanjelium Ježiša Krista, ktoré sa má zakoreniť vo svedomí a v živote veriacich, spočíva výchovný plán katolíckej školy, ktorá pri jeho realizácii musí, prirodzene, brať ohľad na jestvujúce kultúrne pomery.

Výchovná úloha Cirkvi a kultúrny pluralizmus

10. „V nepretržitom úsilí o plnosť Božej pravdy“⁸ Cirkev po stáročia vždy znova a znova čerpala z prameňov kultúry, aby prehĺbila Zjavenie a podporovala plodný dialóg so svetom. Vo svetle viery, pri upevňovaní ktorej si uvedomuje, že ju vedie Pánov Duch, usiluje sa Cirkev v udalostiach, požiadavkách a v úsiliach našej doby⁹ spoznať najdôležitejšie úlohy, ktoré najlepšie zodpovedajú Božím úmyslom.

11. Cirkev si uvedomuje, že súčasná spoločnosť, ktorá je okrem iného poznačená kultúrnym pluralizmom, nesmierne túži po kresťanskom zmýšľaní, lebo v ňom – v odlišnosti koncepcie a spôsobu vystupovania – sa utvára všeobecne platné kritérium úsudku. „Zreteľ na Ježiša Krista naozaj učí spoznávať pravé hodnoty, ktoré človeka formujú, a nepravé hodnoty, ktoré ho ponížujú“.¹⁰

12. Kultúrny pluralizmus preto pobáda Cirkev, aby svoje výchovné úsilie stupňovala, aby vychovávala samostatné a zodpovedné osobnosti, ktoré budú schopné vzdorovať

³ Pavol VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 13

⁴ Druhý vatikánsky koncil, pastoraľna konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete *Gaudium et spes*, 4

⁵ Pavol VI., príhovor k J.Em. Dard. Gabirel Marie Gurrone, 27. 11. 1972

⁶ Pavol VI., encyklika *Ecclesiam suam*, 15

⁷ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis*, 3

⁸ Druhý vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Božom zjavení *Dei Verbum*, 8

⁹ Druhý vatikánsky koncil, pastoraľna konštitúcia o Cirkvi vo svete dneška *Gaudium et spes*, 11

¹⁰ Pavol VI. príhovor na IX. kongrese Medzinárodného katolíckeho úradu pre výchovu a vyučovanie (O.I.E.C.), v „L' Osservatore Romano“, 9. júna 1974

ochromujúcemu relativizmu a žiť primerane požiadavkám svojho krstného sľubu. Okrem toho ju podnecuje podporovať pravé kresťanské spoločenstvá, ktoré práve vďaka sile svojho živého a činorodého kresťanstva môžu originálne a pozitívne prispieť k pokroku svetskej spoločnosti v duchu dialógu a spolupráce. Rovnako naliehavé úlohy čakajú na Cirkev aj pri stretnutí s ďalšími charakteristickými črtami našej súčasnej kultúry, ako sú materializmus, pragmatizmus, technokracia.

13. Aby Cirkev dosiahla vo výmene názorov s kultúrnym pluralizmom svoje ciele, zasadzuje sa za princíp školského pluralizmu, čiže za paralelnosť, a keď je to možné, aj za spoluprácu rôznych školských systémov, čo umožňuje mladým ľuďom vytvoriť si hodnotové kritériá založené na osobitnom svetonázore, ako aj pripraviť sa aktívne spolupracovať na budovaní spoločenstva, a tým aj na budovaní pokroku ľudskej spoločnosti.

14. Z tohto pohľadu má katolícka škola v školskom systéme rôznych krajín svoje miesto, pričom pamätá na podmienky a možnosti toho ktorého prostredia. Keď Cirkev ponúka túto alternatívu, robí to so zreteľom na výzvu k spolupráci, ktorú dnes svet poznačený kultúrnym pluralizmom, adresuje aj jej. Zároveň chce podporiť slobodu vyučovania, a tým brániť a zaručiť slobodu svedomia a právo rodičov na výber takej školy, ktorá zodpovedá ich výchovným zámerom.¹¹

15. Cirkev je napokon pevne presvedčená, že katolícka škola so svojim výchovným plánom, ktorý ponúka ľuďom našej doby, plní vlastnú cirkevnú úlohu, ktorá je naliehavá a nenahraditeľná. Prostredníctvom katolíckej školy sa Cirkev skutočne zúčastňuje na kultúrnom dialógu, pričom jej príspevok originálne a účinne podporuje skutočný pokrok, ktorý smeruje k všestrannému formovaniu človeka. Zánik katolíckej školy by preto znamenal nesmiernu stratu¹² pre civilizáciu, pre človeka a pre jeho prirodzené a nadprirodzené určenie.

II. Súčasný okruh problémov katolíckej školy

16. Pri uvažovaní o svojom spásnom poslaní považuje Cirkev katolícku školu za najvhodnejšie miesto, na všestrannú formáciu veriacich a za nesmierne významnú službu všetkým ľuďom. Pritom však neprehlada mnohoraké pochybnosti a námietky, ktoré sa z rozličných strán ozývajú proti katolíckej škole a spochybňujú jej právo na existenciu a hodnotu jej služby. Túto otázku treba vidieť v širšom okruhu problémov, ktorý zahŕňa všetky inštitúcie ako také, pretože dnešná spoločnosť sa čoraz rýchlejšie a podstatne mení.

Námietky proti katolíckej škole

17. Pri výmene názorov o katolíckej škole sa často opakujú niektoré námietky, ťažkosti a protinávrhy, ktoré treba mať na zreteli, aby sa nasledujúce údaje javili v ich konkrétnych súvislostiach a aby sa mohli zaujať stanoviská, ktoré by nabádali tak učiteľov, ako aj vychovávateľov rozhodne zodpovedať významu svojho poslania v dnešnom svete.

18. Predovšetkým existujú v Cirkvi i mimo nej kruhy, ktoré – ovplyvnené laickým postojom – bojujú proti katolíckej škole ako protiinštitúcii. Nepripúšťajú, že by Cirkev, popri osobnom svedectve svojich členov mohla ponúkať osobitné inštitúcie, ktoré sa venujú napríklad hľadaniu pravdy alebo chritatívnej činnosti.

19. Iná skupina námietok vyčíta katolíckej škole, že všeobecne prístupnú ľudskú inštitúciu chce používať pre náboženské a konfesijné účely. Nepochybne, nesprávne chápaná a

¹¹ Druhý vatikánsky koncil, Deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis*, 8

¹² Pavol VI., Príhovor na IX. kongrese O.I.E.C., v „L osservatore Romano“, 9. júna 1974

relativizovaná kresťanská výchova nevylučuje nebezpečenstvo takzvaného prozelitizmu, ako aj jednostranného ponímania kultúry. No predpoklady, ktoré treba usmerniť, nesmú prekryť skutočnosť, že všestranná výchova nesmie nechať bez pozornosti náboženskú oblasť a že ona účinne prispieva k rozvoju iných osobných schopností v takej miere, v akej je začlenená do celkovej formácie.

20. Ďalším pripadá katolícka škola ako prežitá inštitúcia, ktorá síce v minulosti mala nenahraditeľnú úlohu, ale v dobe, keď občianska spoločnosť prevzala správu školstva, stratila právo na existenciu. Skutočne, štát čoraz väčšmi preniká do školskej výchovy a ohrozuje jestvovanie prirodzených spoločenstiev založených na spoločnom postoji k životu, keďže často uprednostňuje jednotne zamerané výchovné zariadenia, ktoré sú údajne neutrálne. Katolícka škola naopak v tejto situácii predstavuje alternatívu pre členov cirkevného spoločenstva, ktorí si ju žiadajú.

21. Práve preto, že v školskom zákonodarstve mnohých krajín sa možnosť voľného výberu školy sa ignoruje, musia katolícke školy obmedziť svoju činnosť na mládež bohatých spoločenských vrstiev a musia prijať výčitku, že prispievajú k zachovaniu triednych rozdielov v školstve.

22. Katolíckej škole sa často vyčíta aj nedostatok úspechov: nedarí sa jej vraj vychovať presvedčených kresťanov, dôsledných a pripravených na politické a spoločenské úlohy. To je bezpochyby nebezpečenstvo, ktorému treba čeliť ustavičným výchovným úsilím a nedat' sa odradiť ani skutočnými, ani zdanlivými neúspechmi, lebo pri výchove sa môžu objaviť rozličné vplyvy, a plody zrejú zväčša dlhodobo.

23. Skôr však treba brať do úvahy, že katolícka škola vyvíja svoje výchovné úsilie za neľahkých podmienok: spoločnosť kde pôsobí, napreduje veľkou rýchlosťou a škola vo všeobecnosti predstavuje pálčivý problém; Druhý vatikánsky koncil sa vyznačoval otvorenosťou, ktorá bola často zle pochopená i realizovaná; učiteľské zbory a finančné prostriedky sa zabezpečujú za veľkých ťažkostí. Má Cirkev za týchto okolností prestať apoštolovať prostredníctvom katolíckych škôl, ako mnohí navrhujú, a venovať sily bezprostrednému ohlasovaniu evanjelia v oblastiach, ktoré sú prioritné alebo vhodnejšie pre jej duchovné poslanie, a či zamerať pastoračnú starostlivosť výlučne na službu v štátnych školských zariadeniach? Takéto riešenie by bolo nielen v protiklade so smernicami Koncilu, ale aj s vlastným poslaním Cirkvi, ako to ukážu nasledujúce úvahy.

Niekoľko pohľadov na dnešnú školu

24. Skutočný stav katolíckej školy možno spoznať len vtedy, keď ho skúmame v širšom kontexte súčasných problémov školy ako takej. Odhliadnuc od požiadaviek zástancov „odškolovalacej“ teórie, ktorá zjavne stráca vplyv, škola dokáže zaujať významné postavenie v súčasnej spoločnosti vďaka úlohe, ktorú splňa ako „škola všetkých a pre všetkých“ (za aktívnej účasti rodičov v demokratickom duchu, pri rovnosti šancí), či už preto, že čoraz väčšmi sa stáva „školou na celý čas“ a preberá výchovné úlohy iných inštitúcií, alebo preto, že doba povinnej školskej dochádzky sa stále predlžuje.

III. Škola ako miesto formovania človeka prostredníctvom systematického a kritického osvojenia kultúrny

25. Osobitné poslanie katolíckej školy možno v plnej miere pochopiť len vtedy, ak sa najprv objasní pojem „škola“, pričom sa vymedzí, čo školou nie je, a napokon sa určia charakteristické črty, ktoré robia školu katolíckou.

Úlohy školy vo všeobecnosti

26. Keď sa pozorne skúmajú rôzne definície školy a dnešné obnovné úsilie v oblasti školstva na rôznych úrovniach, sme náchylní označiť školu ako miesto, kde sa prostredníctvom systematického a kritického osvojenia kultúrnych hodnôt realizuje všestranná formácia žiakov. Škola je skutočne výsadným miestom všestranného rozvoja, pretože sprostredkúva živé a čínorodé stretnutie s kultúrnym bohatstvom.

27. Tento poznatok obsahuje požiadavku, aby sa takéto stretnutie, s kultúrou v škole realizovalo formou samostatného spracovania, to znamená, aby sa trvalé hodnoty porovnali s dnešnými súvislosťami a začlenili sa do nich: kultúra môže totiž len vtedy vychovávať, ak sa zaoberá problémami doby, v ktorej mladí ľudia žijú. Škola musí podnecovať žiaka k rozvoju inteligencie, tým, že v ňom vzbudzuje túžbu po poznaní a objavovaní a utvrdzuje vedomie prežitých skúseností a získaných poznatkov. Škola, ktorá neplní túto úlohu a v rozpore s týmto ponúka hotový duchovný tovar, práve tým bráni k osobnému rozvoju žiakov.

Škola a svetonázor

28. Z doterajších úvah vyplýva, že škola musí svoj formačný program, jeho obsah a metódy nevyhnutne konfrontovať s reálnou skutočnosťou, z ktorej čerpá podnety a ktorej sa všetko v škole podriadiť.

29. Pretože výchova predpokladá výber hierarchie hodnôt, nemôže sa vyhnúť jasne vyjadrenému alebo aspoň implicitnému vzťahu k určitému svetonázoru. Je preto dôležité, aby všetci členovia školského spoločenstva mali rovnaký pohľad na skutočnosť, aj keď iba viac alebo menej uvedomelý, už len preto, aby dali vyučovaniu jednotnú orientáciu. Každý svetonázor sa zakladá na určitej hierarchii hodnôt, v ktorú človek verí a vďaka ktorej môžu učitelia a dospelí vychovávať. Nemožno zabúdať, že škola vzdeláva, aby vychovávala, čiže aby človeka budovala zvnútra a oslobodzovala ho od vnútorných napätí, ktoré by mu mohli brániť, aby žil naplno ako človek. Preto musí škola vychádzať z výchovného plánu, ktorý sa vedome orientuje na všestranný rozvoj osobnosti.

30. Medzi jednoznačné úlohy školy ako výchovnej inštitúcie patrí zdôrazňovať mravný a náboženský rozmer kultúry, teda výslovne podnecovať duchovný elán žiaka a pomáhať mu dosiahnuť mravnú slobodu, ktorá predpokladá a zdokonaľuje psychologickú slobodu. Nikto však nezíska mravnú slobodu, ak sa nepridíža absolútnych hodnôt, od ktorých závisí zmysel a hodnota ľudského života. Túto skutočnosť spomíname preto, že aj v oblasti výchovy existuje zjavný sklon preberať bežné názory ako hodnotové meradlo. Tak by vzniklo nebezpečenstvo, že sa prijímú chvíľkové a povrchné podnety a prehliadnu hlbšie potreby dnešného sveta.

Škola v dnešnej spoločnosti

31. Medzi hlbšie potreby spoločnosti patrí záujem o vedecký a technický pokrok, ktorý však ľahko vedie k odosobneniu a k masovosti, a kto chce v tejto situácii adekvátne reagovať, nevyhne sa zisteniu, že škola si musí zastať svoju výchovnú úlohu, aby mohla formovať

samostatné a zodpovedné osobnosti, schopné konať slobodne a správne. Tento podstatný znak vystupuje ešte výraznejšie, keď sa škola chápe ako inštitúcia, kde sa mladí ľudia stávajú spôsobilými postupne sa otvárať realite a vytvárať si vlastný názor na život.

32. Takto chápaná, znamená škola nielen možnosť vyberať si medzi kultúrnymi hodnotami, ale aj medzi hodnotami dôležitými pre život, ktoré musia byť zaradené do školskej činnosti. Aby sa to dosiahlo, musí škola účinkovať ako jedno spoločenstvo, kde sa sprostredkujú hodnoty prostredníctvom autentických osobných vzťahov medzi jednotlivými členmi a prostredníctvom svetonázoru tvoriaceho ducha školy, ktorý prezentujú nielen jednotlivci, ale všetci jej členovia.

IV. Výchovný plán katolíckej školy

Osobitný ráz katolíckej školy

33. Keď sme vymedzili charakteristické znaky katolíckej školy ako školy, môžeme sa teraz zaoberať jej osobitosťou, ktorá ju robí „katolíckou“ je ňou pravý kresťanský vzťah ku skutočnosti, ktorého stredobodom je Ježiš Kristus.

34. Vo výchovnom pláne katolíckej školy predstavuje Kristus základ: zjavuje a rozvíja nový zmysel existencie a život človeka premieňa tým, že ho uschopňuje žiť božským spôsobom, čiže myslieť, chcieť i konať v duchu evanjelia a vytvoriť si z blahoslavenstiev normu pre život. Škola sa stáva katolíckou práve tým, že všetci členovia školského spoločenstva – aj keď v rozličnej miere – majú výraznú účasť na kresťanskom svetonázore, takže zásady evanjelia sú pre nich pravidlami výchovy, vnútornou motiváciou a konečným cieľom.

35. Katolícka škola sa takto vedome podujíma na výchovu celého človeka, lebo v Kristovi, dokonalom človeku, dosahujú všetky ľudské hodnoty svoju plnosť a teda i harmonickú jednotu. V tomto spočíva katolícka črta školy a z toho vyplýva jej povinnosť rozvíjať ľudské hodnoty a pritom zachovať ich legitímnu samostatnosť, aby verne uskutočňovala svoje zvláštne poslanie slúžiť všetkým ľuďom. Pretože Ježiš Kristus povyšuje a zošľachtuje človeka, dáva hodnotu jeho existencii a je vzor a príklad takého života, aký katolícka škola odporúča mládeži.

36. Ak sa teda katolícka škola, ako každá škola, pri všestrannom formovaní osoby usiluje o kritické a systematické sprostredkovanie kultúry, vychádza pri tom z kresťanského pohľadu na skutočnosť, vďaka ktorému „nadobúda kultúra v celkovom povolaní človeka významné miesto“. ¹³ Ak ďalej vychádzame z toho, že historický človek je človekom, ktorého vykúpil Kristus, tak katolícka škola sa snaží rozvíjať v kresťanovi tie čnosti, ktoré ho majú charakterizovať a umožňujú mu viesť nový život v Kristovi, a tým verne spolupracovať na budovaní Božieho kráľovstva. ¹⁴

37. Z týchto predpokladov možno vyvodit' úlohy katolíckej školy a objasniť jej vzdelávací obsah. Úlohy spočívajú vo vytvorení harmonickej syntézy medzi kultúrou a vierou, ako aj medzi vierou a životom, teda syntézy, ktorá vzniká, ak sa vo svetle evanjeliového posolstva vzájomne dopĺňajú rôzne poznatky z rozličných oblastí ľudského poznania a ak sa zároveň rozvíjajú čnosti, ktoré charakterizujú kresťana.

¹³ Druhý vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete, *Gaudium et spes*, 57

¹⁴ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove „*Gravissimum educationis*“, 2.

Syntéza viery a kultúry

38. Ak chce katolícka škola žiakom pomôcť, aby pri vzdelávaní získali syntézu viery a kultúry, vychádza z hlbokej predstavy o poznaní ako takom v nijakom prípade sa nechce vyučovanie odvrátiť, od zmyslu, ktorý mu patrí v procese vzdelávania.

39. Naopak zostáva názor, že jednotlivé odborné disciplíny podporujú celkové vzdelanie mladého človeka iba v takej miere a môžu prispieť k rozvoju a prehĺbeniu viery vtedy, ak sa rešpektuje ich vlastná zákonitosť a ich metódy. Bolo by preto chybou považovať tieto odborné oblasti len za pomocné piliere viery či ich prostriedky na jej obranu. Práca na vyučovaní musí žiaka podnecovať, aby nadobudol zručnosti a vedomosti, rozvinul svoje intelektuálne schopnosti a získal, mravné a spoločenské postoje, ktoré mu pomôžu rozvinúť svoju osobnosť a umožnia mu zaradiť sa do spoločnosti ako plnohodnotnému členovi. Pritom vedecké disciplíny neposkytujú len vedomosti, ktoré si majú žiaci osvojiť, ale aj hodnoty, ktoré majú prebrať, a predovšetkým pravdy, ktoré majú objaviť.

40. Vo svetle takejto predstavy o všestrannom výchovnom poslaní katolíckej školy považuje učiteľ vyučovanie za vynikajúcu cestu ako pomôcť žiakovi prehĺbiť si vieru, a zároveň obohatiť a objasniť získané poznatky z pohľadu viery. Vyučovanie nepochybne poskytuje mnohé príležitosti ako priviesť žiaka k pohľadu viery, ale kresťanský učiteľ musí pri podávaní učebnej látky hľadať tie hodnoty, ktoré sú prínosom pre rozvoj kresťanskej osobnosti. V procese vyučovania môže formovať ducha a srdce žiakov a tak ich pripravovať, na to aby osobne a úplne zjednotili s Kristom, aj prostredníctvom kultúry, ktorá obohacuje človeka.

41. Okrem toho škola považuje ľudské poznanie za pravdu, ktorú treba objavovať. Ak sa rôzne vedecké oblasti spracúvajú a predkladajú ako vyjadrenie ľudského ducha, ktorý v plnej slobode a zodpovednosti hľadá pravdu, určitým spôsobom možno hovoriť o kresťanskom prístupe, lebo objavenie a uznanie pravdy podnecuje človeka hľadať plnú pravdu. Učiteľ, ktorý je vzdelaný vo svojom odbore a zároveň obdarený kresťanskou múdrosťou, sprostredkúva žiakovi hlbší zmysel toho, čo vyučuje, a ponad slová ho vedie k jadrú plnej pravdy.

42. Okrem osobitného rozmeru pravdy obsahuje kultúrne dedičstvo ľudstva aj ďalšie hodnoty. Ak ich kresťanský učiteľ pomáha žiakovi pochopiť, vážiť si ich a osvojiť si ich, usmerňuje ho postupne k večnej skutočnosti. Takéto zameranie poznatkov a hodnôt na ich nestvorený zdroj objasňuje, aké dôležité je vyučovanie pre rast viery.

43. Uskutočnenie tohto osobitného zámeru katolíckej školy nezávisí ani tak od preberanej látky a od učebných plánov, ako od osôb, ktoré tu pôsobia. Bude ďalekosiahle závisieť od schopnosti učiteľov, či sa vyučovanie stane poučovaním vo viere, sprostredkovaním kresťanského poslania.

Syntéza kultúry a viery sa odovzdáva ďalej prostredníctvom syntézy viery a života v osobe vychovávateľa. Ušľachtilosť ich úlohy, ku ktorej sú povolani, si vyžaduje, aby v nasledovaní jediného Majstra – Krista – hlásali tajomstvo kresťanstva nielen slovami, ale každým gestom a celým správaním. To vysvetľuje základný rozdiel medzi školou, ktorej vyučovanie je preniknuté kresťanským duchom, a školou, ktorá sa obmedzuje na zaradenie vyučovania náboženstva medzi ostatné predmety.

Syntéza viery a života

44. Vyučovanie, ktoré sa zakladá na osvojovaní si objektívnych hodnôt, sa vo svojej apoštolskej úlohe neobmedzuje iba na syntézu viery a kultúry, ale usiluje o osobnú syntézu viery a života každého žiaka.

45. Katolícka škola považuje za svoju osobitnú úlohu formovať žiaka na všestrannú kresťanskú osobnosť, čo je to dnes naliehavejšie ako kedykoľvek predtým, keďže na tomto poli rodina a spoločnosť často zlyhávajú. V úsilí o syntézu viery a života si však škola uvedomuje aj to, že aby sa človek mohol stať tým, čím sa podľa Božej vôle má stať, musí prechádzať nepretržitým procesom obrátenia. Učí teda mladých ľudí osobne sa rozprávať s Bohom v každej životnej situácii. Okrem toho vedie žiakov, aby prekonávali individualizmus a vo svetle viery objavili, že sú povolani zodpovedne prežívať osobitné povolanie k spolupatričnosti s ostatnými ľuďmi. Už spleť priebiehu ľudskej existencie ich ako kresťanov pozýva, aby sa v službe Bohu zasadzovali za dobro svojich bratov a premieňali svet na miesto hodného človeka.

46. Katolícka škola učí mladých ľudí vysvetľovať hlas vesmíru, ktorý odhaľuje svojho Stvoriteľa a vo výdobytkoch vedy vidieť prostriedok na lepšie spoznávanie Boha a človeka. V škole sa žiak každý deň učí, že je povolaný, aby svojím pôsobením vo svete podával živé svedectvo Božej lásky medzi ľuďmi, pretože má účasť na dejinách spásy, ktoré nachádzajú svoj pravý zmysel v Kristovi, Spasiteľovi všetkých ľudí.

47. Vo vedomí, že na to, aby sa človek stal skutočným kresťanom nestačí znovuzrodenie v krste, ale treba žiť v súlade s evanjeliom, katolícka škola sa usiluje vytvoriť v prostredí školského spoločenstva také ovzdušie¹⁵, ktoré žiakovi pomáha žiť svoju vieru čoraz zrelšie a postupne nadobudnúť také zmýšľanie, ktoré ho urobí schopným vziať na seba zodpovednosť vyplývajúcu z krstu. Ničím nenahraditeľné miesto v procese vyučovania majú podľa kresťanskej nauky čnosti, ktoré sa ako trvalé a hlboké postoje musia čoraz väčšmi upevňovať vo svedomí. Teologické čnosti (viera, nádej a láska) ich posilňujú a zdokonaľujú v láske, ktorá sa takpovediac stáva ich dušou a čnostného človeka mení na kresťana. Stredobodom výchovnej práce je preto Kristus, vzor, podľa ktorého musí kresťan utvárať svoj život. V tomto sa katolícka škola odlišuje od každej inej: tá sa uspokojí s tým, že človeka vzdeláva, kým katolícka škola si kladie za cieľ vychovať kresťana a cez odovzdávané poznatky, ako aj živým svedectvom zjavovať nepokrsteným tajomstvo Krista, ktorý prevyšuje všetko poznanie.¹⁶

48. Osobitná výchovná práca katolíckej školy sa uskutočňuje v spojení s rôznymi ďalšími výchovnými inštitúciami, ako sú rodina, kresťanské a farské spoločenstvá, mládežnícke organizácie, kultúrne a športové združenia atď., pričom nemožno zabudnúť, že prameňom informácií a kultúrnych podnetov sú aj mnohé ďalšie oblasti života spoločnosti. Vďaka týmto „spoluvychovávateľom“ sa škola javí ešte dôležitejšou, jej systematická a kritická výchova má mladých ľudí naučiť sebaovládaniu¹⁷, tak aby boli schopní z ponuky moderných masmédií slobodne a rozumne vyberať. Treba ich nabádať, aby takéto informácie podrobili osobnému kritickému úsudku¹⁸, správne ich začlenili do ľudskej a kresťanskej kultúry.

Vyučovanie náboženstva

49. Hoci katolícka škola splňa svoje osobitné poslanie – čiže systematickým a kritickým spôsobom sprostredkúva kultúru vo svetle viery a rozvíja kresťanské čnosti, čím podporuje syntézu kultúry a viery, ako aj viery a života, v nijakom prípade neprehlíada dôležitosť vyučovania náboženstva v duchu tradície katolíckej Cirkvi. Toto vyučovanie je skutočne podstatným prvkom výchovnej práce, ktorá chce usmerniť žiaka, aby sa vedome rozhodol žiť dôsledne a s nasadením.

¹⁵ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove, *Gravissimum educationis*, 8

¹⁶ Ef. 3, 18 – 19.

¹⁷ Pastoralná inštrukcia *Communio et progressio*, 67

¹⁸ tamtiež 68

50. Nemôžeme sa tu bližšie zaoberať problematikou vyučovania náboženstva, ale treba zdôrazniť, že obsah tohoto vyučovania nerozoberá na hodinách spadajúcich do školských plánov, musí byť odborne a systematicky podávané, aby u žiakov nevznikol nepomer medzi všeobecnými a medzi náboženskými vedomosťami. Okrem toho sa podstatne odlišuje od ostatných predmetov, lebo jeho cieľom nie je len jednoduché stotožnenie s náboženskými pravdami, ale odovzdanie sa celého človeka Kristovi.

51. Aj keď uznáme, že vlastným miestom náboženskej výchovy je rodina podporovaná ďalšími kresťanskými spoločenstvami, zvlášť farským spoločenstvom, znova a znova treba zdôrazňovať nevyhnutnosť a dôležitosť vyučovania náboženstva v katolíckej škole, nám záleží na tom, aby ľudia dozreli vo viere.

52. Katolícka škola bude preto venovať pozornosť požiadavkám vyplývajúcim z psychologicko-pedagogického výskumu a osobitne katechézy, predovšetkým však bude ochotne prijímať podnety a usmernenia, kompetentných cirkevných inštitúcií. Okrem toho bude cítiť povinnosť poskytovať učiteľom náboženstva na školách čoraz lepšie vzdelanie, aby pomáhala účinnejšie naplňovať splnomocnenie Cirkvi na katechizáciu.

Katolícka škola ako stredobod kresťanského výchovného spoločenstva

53. Všetky doteraz uvedené dôvody zaväzujú katolícku školu, stať sa „miestom, kde sa stretávajú tí, čo chcú celej výchovnej práci vydávať svedectvo o kresťanských hodnotách“.¹⁹

Katolícka škola, viac než ktorákoľvek iná, sa musí utvárať ako spoločenstvo, ktoré sa zameriava na odovzdávanie hodnôt života. Jej formačný plán, ako sa spomenulo, má za cieľ s vierou nasledovať Krista, meradlo všetkých hodnôt. Viera sa však získava hlavne v styku s ľuďmi, ktorí ju denne žijú: kresťanská viera sa rodí a rastie v lone spoločenstva.

54. Spoločenský rozmer katolíckej školy nespočíva len v prirodzenosti človeka a v procese výchovy (ako je to v ostatných školách), ale v samej podstate viery. Katolícka škola si uvedomuje, že nestačí na úlohy, vyplývajúce z vlastného výchovného plánu, a preto celé jej spoločenstvo, neprestajne musí čerpať z prameňa, od ktorého odvodzuje právo na svoju existenciu a s ktorým sa musí konfrontovať: a tým je Kristovho spásonosné slovo zachytené vo Svätom písme, v tradícii, najmä však v liturgii a vo sviatostiach, ako aj vo svedectve ľudí, ktorí podľa neho žili a žijú.

55. Bez trvalého vzťahu k Slovu a bez častého stretávania s Kristom stráca katolícka škola svoje ťažisko. Zo styku s ním čerpá všetku silu, ktorú potrebuje na uskutočňovanie vlastného vzdelávacieho plánu, a na to, aby poskytovala život v ovzduší školského spoločenstva preniknutého slobodou a láskou v duchu evanjelia“.²⁰

V tomto ovzduší môže žiak prežívať vlastnú dôstojnosť ešte skôr, než si ju sám uvedomí. Presvedčená o osobnej dôstojnosti a výzve s ktorou sa Boh obracia na každého človeka, prispieva katolícka škola k oslobodeniu človeka a robí z neho to, na čo je určený – uvedomelého účastníka rozhovoru s Bohom, ktorý ide v ústrety jeho láske.

56. „Toto základné náboženské učenie, ktoré možno označiť za os existenciálnej kresťanskej metafyziky“²¹, považuje spoločenstvo katolíckej školy za vzor svojej výchovnej činnosti. Preto nesprostredkúva kultúru ako prostriedok moci a ovládania, ale ako schopnosť viesť dialóg s ľuďmi, hodnotiť udalosti, pozorovať veci. Vedomosti nepovažuje za prostriedok na upevnenie svojho postavenia alebo na obohacovanie sa, ale za povinnosť slúžiť iným so

¹⁹ Pavol VI., príhovor na IX. kongrese C.I.E.C., v *L' Osservatore Romano*, 9. júna 1974

²⁰ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis*, 8

²¹ Pavol VI., Hodnota oddanosti v živote, v *Insegnamenti di Paolo VI*, 8 (1970) 97

všetkou zodpovednosťou.

Ďalšie otázky výchovného plánu katolíckej školy

57. Ak si katolíci vybrali také riešenie, aby poskytli svojim deťom v katolíckej škole špecifickú prípravu v duchu kresťanskej viery, v žiadnom prípade nechcú sprostredkovať také poznanie, ktoré by spôsobovalo rozdelenie, živilo predsudky a vyhrocovalo spory, ale naopak, ktoré by podnecovalo a podporovalo vzájomné stretnutia a spoluprácu medzi ľuďmi. Človek sa otvára druhým, ak si váži ich názory na život, prežíva s nimi ich starosti a nádeje, zúčastňuje sa na ich životných situáciách i na plánoch do budúcnosti.

58. Katolícka škola, preniknutá ideálmi kresťanstva, je zvlášť vnímavá na volanie po spravodlivom spoločenskom poriadku, ktoré zaznieva vo všetkých častiach sveta, a usiluje sa svojim dielom prispieť k nastoleniu spravodlivosti. Neuspokojuje sa s tým, že neohrozene hlása požiadavky spravodlivosti, hoci aj v protiklade s názormi okolia, ale pokúša sa ich plniť vo vlastnom spoločenstve, najmä každodennom živote školy. V niektorých krajinách sa kvôli právnej a hospodárskej situácii vystavuje katolícka škola nebezpečenstvu, že bude vydávať kontroverzné svedectvo, keďže je odkázaná na vlastné finančné prostriedky, a preto sa venuje hlavne deťom z bohatých rodín. Táto skutočnosť spôsobuje všetkým zodpovedným za katolícku výchovu vážne starosti, pretože Cirkev chce poskytovať svoju výchovnú službu v prvom rade tým, „ktorí sú chudobní na časné dobrá, ktorým chýba citové rodinné zázemie alebo nepoznajú dar viery“.²² Vzdelanie je účinným prostriedkom spoločenského a hospodárskeho pokroku jedinca a preto keby katolícka škola chcela poskytovať služby výlučne alebo prednostne dobre situovaným spoločenským kruhom, prispievala by k upevneniu ich nadradeného postavenia a podporovala nespravodlivý spoločenský poriadok.

59. Výchovnú prácu, ktorá vyžaduje plné osobné nasadenie, môžu uskutočňovať len ľudia, ktorí sa pre to slobodne rozhodli: nemožno ju vnucovať, iba ako možnosť, ako dobrú zvesť, ktorú možno aj odmietnuť. A škola, ktorá ju chce verne uskutočňovať, musí mať istotu, že môže rátať so súladom úmyslov a postojov všetkých svojich členov.

Účasť kresťanského spoločenstva na výchovnej práci katolíckej školy

60. Keďže katolícka škola spočíva na jasne načrtnutom formačnom pláne a usiluje sa ho verne uskutočňovať, predstavuje pravé a spoľahlivé spoločenstvo, ktoré plnením svojej osobitnej úlohy sprostredkovať kultúru pomáha všetkým svojim členom rozvinúť životný štýl charakteristický pre kresťanov: v spoločenstve katolíckej školy sa úcta k bližnému stáva službou osobe Krista; spolupráca sa rodí v bratskom duchu; politická angažovanosť za dosiahnutie spoločného blaha je zodpovednou úlohou, záväzkom budovať Božie kráľovstvo.

61. Zodpovednú spoluprácu pri plnení spoločného formačného plánu pociťujú všetci členovia spoločenstva školy – učitelia, rodičia, žiaci, administratívny spolupracovníci – ako vec svedomia a každý ju podľa svojho postavenia a úloh primerane plní. Takáto spoločná účasť, ktorá sa žije v duchu evanjelia, je už sama osebe svedectvom, že Kristus spoločenstvo nielen „buduje“, ale aj z neho vyžaruje a stáva sa „znamením“ pre všetkých.

Katolícka škola v službe Cirkvi a spoločnosti

62. Týmto spôsobom preukazuje katolícka škola nenahraditeľnú službu nielen žiakom a tým, ktorí k nej v rôznych postaveniach patria, ale je užitočná aj pre spoločnosť. Práve preto, že časť spoločnosti prejavuje solidaritu s núdznými každého druhu, kým na druhej strane stále

²² Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis*, 9

vznikajú nové formy individualizmu, môže táto rozorvaná spoločnosť (keď už nič iného) aspoň vziať na vedomie, že možno vytvoriť pravé spoločenstvo, ktoré má spoločný cieľ podporovať všeobecné blaho. Keď katolícka škola inštitucionálnym spôsobom zabezpečuje prítomnosť kresťanstva v oblasti kultúry a vyučovania, už len svojou existenciou zviditeľňuje v dnešnej pluralitnej spoločnosti hodnoty viery a ponúka ich na riešenie problémov, ktoré trápia ľudstvo. Navyše je katolícka škola povolaná, preukazovať Cirkvi pokornú a láskyplnú službu tým, že zabezpečuje jej prítomnosť v oblasti výchovy a vzdelávania pre blaho ľudskej spoločnosti.

63. Touto činnosťou rozvíja katolícka škola „autentický apoštolát.“²³ Kto je teda činný v tomto apoštoláte, „plní nezastupiteľnú a naliehavo potrebnú cirkevnú úlohu.“²⁴

V. Zodpovednosť katolíckej školy v našej dobe

64. Problémy, s ktorými sa musí katolícka škola vysporiadať, sa riešia hľadaním a vytváraním podmienok, ktoré jej umožňujú čo najlepšie plniť svoje poslanie. Ide pritom o prezieravé a tvorivé hľadanie, ako aj o vytrvalú odvahu „realizovať tieto podmienky, ktorá sa nedá odradiť bremenom vnútorných a vonkajších ťažkostí alebo často užívanými, pritom však ošúchanými frázami“²⁵, ktorých konečným cieľom je odstránenie katolíckej školy.²⁶ Byť voči nim zhovievavý znamená ohrozovať sám seba; obdivovať – vo väčšej či menšej miere – prítomnosť neinštitucionálnej Cirkvi na výchovnom poli znamená prezentovať nereálnu a nebezpečnú predstavu.²⁷

65. Školské inštitúcie, ktoré sa dali viesť učením Cirkvi, sa po stáročia usilovali za veľkých obetí toto učenie realizovať, a tak obohatili ľudstvo školami, ktoré zodpovedali potrebám doby a prostredia. Katolícka škola si uvedomuje povinnosť ďalej pokračovať v tejto službe, a zároveň uznáva aj vlastnú nedostatočnosť. Stáva sa, že niektoré školy, hoci sa nazývajú katolíckymi, neuskutočňujú celkom svoj formačný plán, ktorý by mal byť ich odlišujúcim znakom, a tak neplnia svoju úlohu, ktorú Cirkev a spoločnosť právom od nich očakávajú. Nechceme tu robiť obsiahly prieskum skutočností, ktoré by mohli objasniť ťažkosti, s ktorými zápasí katolícka škola, teraz spomenieme len niektoré, aby sme podnietili skúmanie, ktoré by malo viesť k odvážnej obnove.

66. Katolíkom, ktorí pracujú v škole, často chýba vedomie podstaty katolíckej školy, ako aj odvaha vziať na seba všetky dôsledky, ktoré vyplývajú z jej „odlišnosti“ od iných škôl. Treba však uznať, že jej úlohy sa stávajú ťažšími a zložitejšími zvlášť dnes, keď sa má kresťanstvo – v dôsledku rozličných zmien v Cirkvi a spoločnosti – prejavovať v nových formách života, ale predovšetkým v dôsledku pluralizmu a pokusov vytlačiť kresťanské poslanstvo z verejného života.

67. Presne dodržiavať formačný plán si od katolíckej školy vyžaduje stále sa kontrolovať a ustavične si uvedomovať pôvodné zásady a pohnútky. Nemožno od toho prirodzene, očakávať automatické riešenie dnešných problémov, ale azda aspoň správny názor na ich zvládnutie, ktoré sa musí nájsť v konfrontácii s novými pedagogickými smermi, ale aj v spolupráci so všetkými, ktorí sa úprimne usilujú o skutočný pokrok ľudstva – bez rozdielu

²³ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis*, 8

²⁴ Pavol VI., profesorovi Giuseppe Lazzati, rektorovi Univerzity Srdca Ježišovho, v *Insegnamenti di Paolo VI*, 9 1082

²⁵ Pavol VI., príhovor na IX. kongrese O.I.E.C., v *L' Osservatore Romano*, 9 júna 1974.

²⁶ Porovnaj vyššie 18, 20, 23

²⁷ Pavol VI., príhovor na IX. kongrese O.I.E.C., v *L' Osservatore Romano*, 9 júna 1974.

náboženského vyznania. Takáto spolupráca sa musí vytvárať prednostne so školami iných kresťanských spoločností, aby sa aj na tomto poly mohla rozvíjať jednota kresťanov. Má sa však vzťahovať aj na štátne školy. Najskôr nadviažu kontakt učitelia medzi sebou a budú propagovať vzájomné stretnutia a spoločný výskum, a potom sa môže spolupráca rozšíriť na žiakov a ich rodičov.

68. Konečne treba znova spomenúť to, čo sa už povedalo o nemalých ťažkostiach právneho a hospodárskeho rázu.²⁸ V rôznych krajinách sťažujú prácu katolíckej škole a prekážajú jej, aby slúžila mládeži všetkých spoločenských vrstiev, čím vzniká falošný dojem, že je školou bohatých.

VI. Zvláštne problémy súčasnosti

69. Po úvahách, ktoré sme venovali rôznym ťažkostiam s ktorými sa borí katolícka škola, venujme teraz pozornosť okolnostiam, v ktorých sa nachádzajú tí, čo v škole pracujú alebo nesú za ňu zodpovednosť. Medzi hlavné problémy patria: organizácia a plánovanie, zabezpečenie osobitného rázu školy, činnosť rehoľných spoločností v školskom apoštoláte, činnosť katolíckych škôl v misijných krajinách, pastoračná starostlivosť o učiteľov, stavovské združenia, hospodárska situácia.

Organizácia a plánovanie katolíckej školy

70. Vyučovanie v katolíckej škole sa riadi všeobecnými zásadami, ktoré vypracoval Druhý Vatikánsky koncil o spolupráci hierarchie a pracovníkov činných v apoštoláte. Z principiálnych dôvodov spoluúčasti a spoluzodpovednosti rôzne skupiny, ktoré tvoria výchovné spoločenstvo, by sa mali združovať podľa vlastných kompetencií, ktoré sa zoberajú katolíckou školou a jej uplatnením.²⁹

Táto zásada platí predovšetkým pre vypracovanie a realizáciu kresťanského výchovného plánu. Zodpovednosť za tú ktorú oblasť výchovného procesu hierarchia prideluje na základe subsidiarity, pričom berie do úvahy najmä odbornú kompetenciu v oblasti výchovy a vyučovania. „Právo a povinnosť apoštolovať majú všetci veriaci, ako duchovní, tak aj laici majú svoje vlastné úlohy pri budovaní Cirkvi.“³⁰

71. Zásady vypracované Druhým vatikánskym koncilom platia osobitným spôsobom pre apoštolát vykonávaný katolíckou školou, v ktorej sa vyučovanie a náboženská výchova spájajú do jednej, odbornej vymedzenej činnosti. Tu sa uskutočňuje osobitné poslanie laika, ktorého „apoštolát sa stáva tým naliehavejší, čím väčšími (a to oprávnené) vzrástla autonómia mnohých oblastí ľudského života, lenže neraz v istom odcudzení mravnému a náboženskému poriadku a s vážnym nebezpečenstvom pre kresťanský život.“³¹ Navyše, laici činní v katolíckej škole sú pozývaní bezprostredne spolupracovať na apoštoláte hierarchie Cirkvi³², či už vyučovaním náboženstva³³ „alebo prínosom k všeobecnej náboženskej výchove, čím pomáhajú žiakovi vytvoriť si syntézu viery a kultúry, ako aj viery a života. V tomto zmysle teda dostáva katolícka škola od hierarchie „poverenie“ ako apoštolátska ustanovizeň.“³⁴

72. Podstatným znakom takého poverenia je „úzke spojenie s tými, ktorých Duch Svätý

²⁸ Porovnaj vyššie bod 58

²⁹ Druhý vatikánsky koncil, pastoračná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 43

³⁰ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*, 25

³¹ Tamtiež, I.

³² Druhý vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 33

³³ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*, 10

³⁴ Tamtiež, 24

povolal, aby riadili Božiu Cirkev.³⁵ Táto spojitosť nachádza svoje vyjadrenie aj v plánovaní pastorácie ako takej. „Treba podporovať rôzne formy apoštolátu, ako aj vzájomnú koordináciu a vnútorné spojenie všetkých činností apoštolátu v celej diecéze alebo v jej osobitných oblastiach, a to pod vedením biskupa: tak všetky katechetické, misijné, charitatívne, sociálne, rodinné, školské aj akéhokoľvek iné podujatia a ustanovizne sledujúce pastoračné ciele budú vyvíjať a zladovať svoju činnosť, čím by sa jasnejšie prejavila jednota diecézy.“³⁶ Táto požiadavka sa javí ešte nevyhnutnejšou pre katolícku školu, pretože ona je založená na „apoštolskej spolupráci svetského duchovenstva, rehoľníkov a laikov“.³⁷

Zabezpečenie osobitného rázu katolíckej školy

73. V tomto rámci treba hľadať aj predpoklady na zabezpečenie osobitného rázu školy s prívlastkom katolícka. Ak má cirkevná hierarchia povinnosť bdieť nad pravovernosťou náboženského vyučovania a nad zachovávaním kresťanskej morálky v katolíckej škole, tak celé výchovné spoločenstvo má zabezpečiť v praxi tie charakteristické črty, ktoré tvoria ovzdušie kresťanskej výchovy. To znamená zvlášť veľkú zodpovednosť pre rodičov, ktorí katolíckej škole zverujú svoje deti: voľba takejto školy ich nezbavuje osobnej povinnosti kresťansky vychovávať svoje deti. Sú povinní aktívne s ňou spolupracovať, teda na jednej strane podporovať výchovné úsilie katolíckej školy, na druhej strane využívať rôzne možnosti spolurozhodovania, aby tak bdeli nad dodržiavaním kresťanských výchovných zásad. Nie menšia úloha pri zabezpečovaní a podpore osobitného poslania katolíckej školy pripadá samotným učiteľom, najmä pokiaľ ide o kresťanské ovzdušie, ktorým má byť preniknuté vyučovanie a celý život školy. Ak sa vyskytnú ťažkosti alebo konflikty v chápaní pravého kresťanského rázu katolíckej školy, môže a má zasiahnuť cirkevná hierarchia.

Katolícka škola a rehoľné spoločenstvá

74. Niektoré ťažkosti vyplývajú zo skutočnosti, že viaceré rehoľné spoločenstvá, pôvodne založené pre školský výchovný apoštolát, sa v dôsledku spoločenských a politických zmien vzdali škôl, a zamerali sa na iné oblasti činnosti. Inokedy zase rehoľa na podnet Druhého vatikánskeho koncilu preverovala svoju charizmu vo svetle pôvodného úmyslu svojho zakladateľa čo mnohých rehoľníkov a rehoľníčky podnietilo opustiť prácu v katolíckej škole.

75. Na tomto mieste treba postaviť do správneho svetla isté dôvody uvádzané proti vyučovaniu. Mnohí sa zameriavajú na tzv. „bezprostredný“ apoštolát³⁸ a pritom zabúdajú na vynikajúcu apoštolskú hodnotu výchovnej práce³⁹ v škole.

Iní kladú väčší dôraz na individuálne uskutočňovaný apoštolát než na apoštolské pôsobenie v spoločenstve alebo v inštitúciách, ktoré sú práve na to vytvorené. Prednosti apoštolátu spoločenstva v oblasti výchovy sú však zrejmé. Odbúranie katolíckej školy sa niekedy ospravedlňuje aj poukazovaním na (aspoň) zdanlivo, neúspešné pokusy dosiahnuť vytýčené ciele. Táto námietka by mala skôr podnietiť hlbšie skúmanie konkrétnej práce v škole a pripomenúť postoj pokory a nádeje vlastný každému vychovávateľovi, ktorý vie, že jeho práca sa nedá hodnotiť racionalistickými merítkami, ktoré platia v iných oblastiach.⁴⁰

76. Akby sa zdalo, že osobité okolnosti si vyžadujú zreorganizovať katolícke školské zariadenia alebo zmeniť ich na iné spôsoby apoštolátu, príslušné miestne cirkevné úrady

³⁵ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*, 23

³⁶ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o pastierskej úlohe biskupov v Cirkvi *Christus dominus*, 17

³⁷ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*, 23

³⁸ Porovnaj vyššie bod 23

³⁹ Porovnaj vyššie body 38 – 48

⁴⁰ Porovnaj vyššie bod 22

musia zväziť účelnosť a potrebnosť takejto zmeny a dať sa pritom viesť už uvedenými úvahami o úplnej pastorácii.⁴¹

Katolícka škola v misijných krajinách

77. Apoštolát katolíckej školy nadobúda ešte väčší význam v misijných krajinách. Tam, kde musí byť mladá Cirkev ešte podporovaná zahraničnými misionármi, závisí úspech katolíckej školy od jej schopnosti prispôbiť sa miestnym požiadavkám, aby umožnila prejavíť sa miestnym katolíckym a národným spoločenstvám a tým prispievala k rozvoju celého národa svojou odbornou kvalitnou a veľkorysou spoluprácou.

V krajinách, kde sa kresťanské spoločenstvo ešte len tvorí, a preto ešte nie je schopné prevziať bezprostrednú zodpovednosť za vzdelávacie inštitúcie, bude cirkevná vrchnosť túto službu síce dočasne poskytovať, ale zároveň bude dbať, aby sa uskutočnili tie ciele, ktoré sa spájajú s účinkovaním katolíckej školy.⁴²

Učitelia v katolíckej škole

78. Svojím konaním a svedectvom života prispievajú učitelia azda najviac k osobitnému rázu katolíckej školy. Preto je nevyhnutné vhodnou pastoráciou zabezpečovať a podporovať ich ďalšie, dobe primerané vzdelanie. Pastorácia musí podnecovať k všeobecnej obnove, ktorá posilní v učiteľoch ochotu vydávať živé svedectvo kresťana, ale musí aj ozrejmiť otázky, týkajúce sa ich osobitného apoštolátu, predovšetkým otázku kresťanského náhľadu na svet a kultúru a otázku pedagogiky riadiacej sa zásadami evanjelia. Tu nachádzajú široké pole pôsobnosti rôzne národné a medzinárodné organizácie, ktoré na rozličných úrovniach zjednocujú katolíckych učiteľov i výchovné zariadenia.

79. Odborné organizácie, ktoré majú chrániť záujmy tých, čo sú činní v procese výchovy a vzdelávania, musia brať zreteľ na osobitné poslanie katolíckej školy. Táto škola musí zaručovať práva svojich zamestnancov s veľkým zmyslom pre spravodlivosť.

Či ide o materiálne záujmy alebo o sociálne a morálne podmienky, ktoré prispievajú k odbornému rozvoju učiteľov, platí zásada vyhlásená Druhým vatikánskym koncilom: „Veriaci sa musia naučiť presne rozlišovať medzi právami a povinnosťami, ktoré majú ako členovia Cirkvi, a medzi tými, ktoré majú ako členovia ľudskej spoločnosti. Majú hľadať harmonický súlad oboch a nezabúdať na to, že aj v každej časnej záležitosti sa musia riadiť kresťanským svedomím.“⁴³ A ešte ďalej: „Laici teda, aj keď sa venujú časným záležitostiam, môžu, ba majú prispieť svojou svedomitou činnosťou k hlásaniu evanjelia vo svete.“⁴⁴ Keď sa teda zjednotia do osobitných združení, ktoré budú zabezpečovať práva učiteľov a vychovávateľov, rodičov a žiakov, musia mať na zreteli osobitné poslanie katolíckej školy, ktoré spočíva v službe kresťanskej výchove mládeže. „Laik, ktorý je veriacim aj občanom zároveň, má sa dať v oboch prípadoch vždy viesť jedine svojím kresťanským svedomím.“⁴⁵

80. Z toho pohľadu majú takéto profesionálne spolky nielen sledovať a hájiť práva svojich členov, aj starať sa o to, aby členovia niesli svoj podiel zodpovednosti vyplývajúcej z osobitného poslania katolíckej školy. Kto sa vedome a slobodne rozhodne vykonávať svoje povolania v škole, ktorá sa hlási k určitému svetonázoru, je povinný túto osobitosť rešpektovať a pod vedením zodpovedných nadriadených realizovať svoj osobný prínos.

⁴¹ Porovnaj vyššie body 70 – 72

⁴² Porovnaj vyššie body 70 – 72

⁴³ Druhý vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 36

⁴⁴ Tamtiež, 35

⁴⁵ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*, 5

Hospodársky stav katolíckej školy

81. Z hospodárskeho hľadiska sa situácia mnohých katolíckych škôl zlepšila a v niektorých krajinách normalizovala. To sa stalo tam, kde vláda spoznala prednosti a nevyhnutnosť školského pluralizmu, ktorý okrem štátnej školy ponúka aj iné možnosti. Od počiatočných subvencií poskytnutých iba z čistej priazne, sa mohlo prejsť k uzavretiu dohôd, dohovorov a zmlúv, ktoré poskytujú katolíckej škole možnosť uchovať si osobitný ráz a zodpovedajúco plniť svoju úlohu a zároveň ju viac či menej spájať so štátnym školským systémom, čo prináša hospodárske zabezpečenie a približnú právnu rovnosť so štátnymi školami.

82. Za tieto zmluvy možno sčasti vďačiť priazni príslušných vlád, ktoré aj týmto spôsobom uznali službu preukazovanú verejnosti katolíckou školou, ale sčasti aj rozhodnému postupu cirkevnej hierarchie alebo katolíckych spolkov v krajine. Takéto riešenie môže povzbudzovať tých, ktorí zodpovedajú za katolícku školu v krajinách, kde katolíci musia niesť ťažké finančné bremeno pri udržiavaní značného počtu katolíckych škôl. Môžu byť presvedčení, že ich úsilie napraviť tento často nespravodlivý stav, umožní nielen to, že každé dieťa dosiahne plný rozvoj svojej osobnosti, ku ktorej sa bude pristupovať s úctou, ale že sa podporí sloboda vyučovania a právo rodičov „skutočne slobodne vybrať pre svoje deti školu podľa svojho svedomia“.⁴⁶

VII. Odvážne a solidárne úsilie o katolícku školu

83. Kto na seba vezme službu kresťanského vychovávateľa v katolíckej škole, vyjadruje tým pevnú vieru v nevyhnutnosť a veľký dosah tohto apoštolátu. Kto skutočne má túto vieru a prijme Kristovo poslanie, kto miluje dnešnú mládež a rozumie jej, kto s pochopením sleduje udalosti a ťažkosti okolitého sveta, ľahko pochopí, že realizácia katolíckej školy, vernej svojmu poslaniu, si vyžaduje odvahu podporovať jej rozvoj a obnovovať mnohé formy jej pôsobnosti, aby sa mohla prispôbiť skutočným potrebám doby a jej náročným predstavám o celi tejto školy.

84. Výhovný prínos katolíckej školy nemožno merať krátkodobými výsledkami. V kresťanskej výchove hrá dôležitú úlohu nielen sloboda vychovávateľa a chovanca, ale aj spolupôsobenie milosti. Plody slobody a milosti dozrievajú v rytme ducha, ktorý nemožno merať kategóriami času. Ak sa spojí milosť s ľudskou slobodou, môže ju viesť k plnému rozvoju, ktorý spočíva v slobode ducha. A ak bude katolícka škola uvedomele a jasne spolupracovať s touto oslobodzujúcou silou, sa stane kresťanským kvasom sveta.

85. V presvedčení, že Duch Svätý tajomne pôsobí v každom človeku, ponúka katolícka škola svoj osobitný výchovný plán a svoje vlastné prostriedky aj nekresťanom, pričom v plnom rozsahu uznáva, zachováva a v podporuje náboženské, mravné a kultúrne hodnoty vlastné rôznym kultúram.⁴⁷

86. Z tohto hľadiska nesmú katolíckej škole brániť v ďalšom účinkovaní ani nedostatok pomôcok, ani malý počet žiakov, pokiaľ spĺňa jedinú podmienku, ktorá jej dáva právo na existenciu – a tou je vernosť vlastnému formačnému plánu. Táto musí byť aj najdôležitejším kritériom v situácii, ak treba obmedziť inštitúty katolíckeho školstva tam, kde sa to vyžaduje.

87. Ak budú všetci zodpovední za katolícku školu naďalej uvažovať o jej poslaní, až kým neobjavia apoštolskú hodnotu vyučovania a výchovy, vtedy sa vytvoria predpoklady, aby mohla poskytovať službu v lepších podmienkach a ďalej odovzdávať svoje poslanie

⁴⁶ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimus educationis*, 6

⁴⁷ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o vzťahu Cirkvi k nekresťanským náboženstvám *Nostra Aetate*, 2

nasledujúcim generáciám. Zodpovední za katolícku školu budú čerpať silu, istotu, radosť a ducha obety z presvedčenia, že poskytujú mnohým mladým ľuďom možnosť rásť vo viere a osobne spoznávať a prežívať princípy a poklady pravdy, lásky a nádeje.

88. Kongregácia pre katolícku výchovu sa usiluje pomáhať katolíckej škole pri uvažovaní o jej poslaní a naplňaní úlohy. A preto pociťuje potrebu čo najsrdečnejšie povzbudiť všetkých, ktorí v nej pracujú: niet pochýb, že výchova a vyučovanie majú mimoriadne dôležitú úlohu v bohatom pastoračnom diele, v ktorom sa prejavuje jedinečné a identické spasné poslanie Cirkvi.

89. Cirkev pozerá s dôverou a novou nádejou predovšetkým na rehoľné spoločenstvá, ktoré sa venujú výchove mládeže vďaka osobitnej, Duchom Svätým v Cirkvi vzbudenej charizmy, a želá im, aby zostali verné dynamickej viere a charizme svojho zakladateľa a aby pokračovali v apoštoláte a vo výchovnej činnosti v katolíckych školách bez toho, žeby sa dali pomýliť lákavou ponukou iných foriem apoštolátu, ktoré sú často len zdanlivo účinnejšie.

90. Niečo vyše desať rokov od konca Druhého vatikánskeho koncilu adresuje Kongregácia pre katolícku výchovu znovu záverečnú výzvu koncilovej deklarácie o kresťanskej výchove kňazom, rehoľníkom a laikom, ktorí uskutočňujú svoje poslanie v katolíckej škole, „aby veľkodušne vytrvali v začatom poslaní a usilovali sa vyniknúť vo formovaní žiakov v Kristovom duchu, v pedagogickom umení a vo vedeckej práci, aby tak podporovali nielen vnútornú obnovu Cirkvi, ale aby aj udržali a zosilnili jej blahodarnú prítomnosť v dnešnom svete, najmä medzi vzdelanými ľuďmi.“⁴⁸

Záver

91. Vo vedomí úlohy, ktorá je zverená katolíckej škole, chce tento dokument povzbudiť všetko úsilie o jej podporovanie bez toho, aby upieral alebo znižoval hodnotu svedectva a práce tých katolíkov, ktorí sú činní v štátnych školách rôznych krajín. V súčasnej pluralitnej spoločnosti je katolícka škola skutočne schopná poskytnúť neoceniteľnú a nevyhnutnú službu viac ako kedykoľvek predtým. Tým, že stále poukazuje na hodnoty evanjelia, stáva sa priekopníčkou nového sveta, oslobodeného od pôžitkárstvu, prehnanej aktivity zameranej iba na výkon a konzumizmus.

92. Dokument úctivo vyzýva jednotlivé biskupské konferencie, aby venovali pozornosť princípom, ktoré oduševňujú katolícku školu, rozpracovali ich a začlenili do konkrétnych programov, ktoré budú zodpovedať okolnostiam a požiadavkám rôznych smerov a stupňov škôl v školskom systéme jednotlivých krajín.

93. Kongregácia pre katolícku výchovu vie, aký zložitý a citlivý je predložený problém, a preto predkladá tieto úvahy aj všetkému Božiemu ľudu. V presvedčení, že v Božom pláne spásy sa slabé ľudské sily môžu usilovať riešiť naliehavé problémy, ale konečný úspech každého úsilia nevyplýva z dôvery vo vlastné sily, ale v Majstra Ježiša, ktorý oživuje, riadi, podopiera a bezpečne vedie k dobrému koncu všetko, čo sa podniká v jeho mene.

Rím na sviatok sv. Jozefa, 19. marca 1977

Gabriel Marie kardinál Garrone, prefekt

✠ Antonio M. Javierre, sekretár
titulárny arcibiskup Metský

⁴⁸ Druhý vatikánsky koncil, deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum Educationis*. Záverečné slovo.

O B S A H

Ú v o d.....	1
I. Katolícka škola a spásne poslanie Cirkvi.....	1
Spásne poslanie Cirkvi.....	1
Prostriedky služby v poslaní Cirkvi.....	2
Príspevok katolíckej školy k spásnemu poslaniu Cirkvi.....	2
Výchovná úloha Cirkvi a kultúrny pluralizmus.....	2
II. Súčasný okruh problémov katolíckej školy.....	3
Námietky proti katolíckej škole.....	3
Niekoľko pohľadov na dnešnú školu.....	4
III. Škola ako miesto formovania človeka prostredníctvom systematického a kritického osvojenia kultúry.....	5
Úlohy školy vo všeobecnosti.....	5
Škola a svetonázor.....	5
Škola v dnešnej spoločnosti.....	5
IV. Výchovný plán katolíckej školy.....	6
Osobitný ráz katolíckej školy.....	6
Syntéza viery a kultúry.....	7
Syntéza viery a života.....	7
Vyučovanie náboženstva.....	8
Katolícka škola ako stredobod kresťanského výchovného spoločenstva.....	9
Ďalšie otázky výchovného plánu katolíckej školy.....	10
Účasť kresťanského spoločenstva na výchovnej práci katolíckej školy.....	10
Katolícka škola v službe Cirkvi a spoločnosti.....	10
V. Zodpovednosť katolíckej školy v našej dobe.....	11
VI. Zvláštne problémy súčasnosti.....	12
Organizácia a plánovanie katolíckej školy.....	12
Zabezpečenie osobitného rázu katolíckej školy.....	13
Katolícka škola a rehoľné spoločenstvá.....	13
Katolícka škola v misijných krajinách.....	14
Učitelia v katolíckej škole.....	14
Hospodársky stav katolíckej školy.....	15
VII. Odvážne a solidárne úsilie o katolícku školu.....	15
Záver.....	16

Z nemeckého jazyka preložili profesori Gymnázia sv. Cyrila a Metoda v Nitre
Jazyková redakcia textu z prihliadnutím na talianskú verziu: PhDr. Adriana Slamová

Správnosť prekladu potvrdzuje: Rudolf Baláž, biskup
predseda Komisie KBS pre katechizáciu a školstvo

Edícia Katolícka škola 1. a 2.

Pripravujeme dokumenty:

2. Náboženský rozmer výchovy v katolíckej škole
3. Katolícky laik – svedok viery v škole